

Občianska spoločnosť ako súčasť tvorby lokálnych politík pre adresovanie zmeny klímy

PROJEKTOVÁ ŠTÚDIA

ANDREJ ŠTEINER, ALENA KOZLAYOVÁ,
MICHAL SCHVALB, JURIJ ŠPONTAK

PROJEKT **ZIP**

Občianska spoločnosť ako súčasť tvorby lokálnych politík pre adresovanie zmeny klímy

PROJEKTOVÁ ŠTÚDIA

ANDREJ ŠTEINER, ALENA KOZLAYOVÁ, MICHAL SCHVALB
KARPATSKÝ ROZVOJOVÝ INŠTITÚT, KOŠICE

JURIJ ŠPONTAK
ZAKARPATSKÁ OBLASTNÁ ADMINISTRATÍVA, UŽHOROD

PROJEKT **ZIP**

Neprešlo jazykovou korektúrou.

APRÍL 2017

Projekt je financovaný z grantu Nórskeho kráľovstva prostredníctvom Nórskeho finančného mechanizmu. Spolu financovaný zo štátneho rozpočtu Slovenskej republiky.
Slovensko-Ukrajina: Spolupráca naprieč hranicou

www.eeagrants.sk

OBSAH

/ Úvod	7
/ Cielové územie projektu	7
/ Popis súčasného stavu organizácií občianskej spoločnosti v projektovom území	8
/ Klimatologická charakteristika predmetného územia	12
/ Definovanie problému, ktorý má projekt riešiť	15
/ Projektový zámer	16
/ Popis cezhraničných prvkov a benefitov	17
/ Rámcový odhad rozpočtu pre dĺžku projektu 24 mesiacov	17
/ Možné zdroje financovania	18
/ Potrebné projektové partnerstvo	18
/ Očakávané obmedzenia	19

/ ÚVOD

Pojmom „občianska spoločnosť“ označujeme spoločnosť, ktorá je nezávislá od štátu a pre ktorú sú charakteristické rozvinuté sociálne, ekonomické, právne, kultúrne a politické vzťahy medzi jednotlivými členmi (občanmi). Jej reprezentantmi sú dobrovoľné, občianske, mimovládne organizácie. To, že občianska spoločnosť je od štátu nezávislá, neznamená, že sa nachádza v stave nevyhnutnej konfrontácie alebo konfliktu so štátom. Jednoducho existuje mimo jeho štruktúry. Pritom však rozvinuté vzťahy vedúce k vytváraniu či zlepšovaniu politík pre občanov môže občianska spoločnosť vybudovať iba v súčinnosti s právnym štátom teda jeho zložkami na všetkých úrovniach.

Ohrozenie dopadmi klimatickej zmeny vedie k dôsledkom, ktoré obzvlášť škodia nepripraveným a slabým komunitám. Vlády na rôznych úrovniach, ale hlavne miestne vlády, sú zodpovedné za pomáhanie komunitám reagovať na tieto hrozby. Na nešťastie tieto tak väčšinou činia len keď sú pod určitým tlakom občianskej spoločnosti.

Organizácie občianskej spoločnosti majú kľúčovú úlohu jednak pri zvyšovaní uvedomenia o zmene klímy a jej dopadoch na zdravie, životný komfort a prosperitu, ale tiež pri napomáhaní lokálnej verejnej správe spravovať rozvoj komunity s ohľadom na budúce prekážky (prípadne príležitosti) vyplývajúce zo zmeny klímy.

Mimovládne neziskové organizácie (MVNO) by sa mali spájať či už na miestnej, regionálnej, národnej, ale aj cezhraničnej úrovni, aby vytvorili siete, ktoré sú koordinovanejšie a silnejšie, aby pomohli prelať túto tému zmeny klímy a jej socio-ekonomické dopady do národných a miestnych rozvojových politík. MVNO a ich siete by mali byť zahrnuté do rôznych aktivít, aby sa tato kriticky naliehavá téma dostala vysoko do politickej agendy, aby sa podporil proces adaptácie na zmenu klímy, resp. aby sa vytvárali nízkouhlíkové rozvojové riešenia na zmiernenie prehlbovania zmeny klímy. Ich úloha je prinášať odborné pohľady vo forme výskumu a jeho aplikácie, vzdelávanie, spolupráca s verejnou správou pri rozhodovacích a plánovacích procesoch, a tiež osвета a disseminácia výsledkov.

Aby jednotlivé organizácie občianskej spoločnosti (OOS), či ich siete mohli spolupracovať na príprave klimatických politík, presadzovať ich, ako aj obhajovať záujmy občanov a organizácií či realizovať svoje vlastné relevantné činnosti, je potrebné zvýšiť ich odbornú kapacitu a vytvoriť pre nich lepšie umožňujúce prostredie.

/ CIEĽOVÉ ÚZEMIE PROJEKTU

Cieľovým územím projektu sú na Slovensku okresy Snina, Sobrance, Stropkov, Michalovce, Humenné, Medzilaborce a Trebišov (celkom cca 300 000 ľudí). Vo všetkých týchto okresoch úroveň HDP nepresahuje 50% priemeru regiónov EÚ. Košický a Prešovský kraj je posudzovaný ako NUTS II región – Východné Slovensko, vykazuje štvrtú najvyššiu nezamestnanosť spomedzi 252 regiónov Európskej únie. Miera nezamestnanosti tu dosahuje okolo 20,0%. Východné Slovensko však vlani patrilo k regiónom EÚ s najvyšším podielom dlhodobo nezamestnaných na celkovej počte ľudí hľadajúcich prácu.

Z hľadiska dopravnej dostupnosti a rozvinutia cestnej a železničnej siete patrí Východné Slovensko medzi najmenej rozvinuté na Slovensku. Takéto chudobné regióny sú najviac zraniteľné z hľadiska dopadov zmeny klímy, hlavne preto, že majú nízku adaptačnú kapacitu.

Na Ukrajine je cieľovým územím časť regiónu Zakarpatskej Ukrajiny pozostávajúci z Užhorodského, Veľkobereznianskeho a Perečinského rajónu. Celkový počet obyvateľov tohto územia, podľa odhadu k 1. 1. 2017, je 129 785. Oficiálne registrovaný počet nezamestnaných (ku 1. 1. 2017) je 6281 ľudí, ktorí reprezentujú 0,8% z populácie v produktívnom veku (Pozn. iná informácia nebola k dispozícii). Pomer tých, ktorí sa uchádzajú o prácu a voľných miest je v regióne Zakarpatska 7:1 (oficiálna informácia).

Existujúca sieť ciest a železničných koridorov v predmetnom UA regióne je pomerne hustá, ale v zlom stave. Podobne ako Východné Slovensko, Zakarpatsko patrí medzi chudobné regióny.

/ POPIS SÚČASNÉHO STAVU ORGANIZÁCIÍ OBČIANSKEJ SPOLOČNOSTI V PROJEKTOVOM ÚZEMÍ

Z hľadiska marginalizácie regiónu východného Slovenska (Prešovský a Košický kraj) možno konštatovať, že zaostávanie regiónu v minulosti bolo spôsobené aj slabou a málo vplyvnou občianskou spoločnosťou v regióne, a naopak – pod mnohé súčasné úspechy regiónu sa viditeľne podpísali stále silnejšie štruktúry občianskej spoločnosti, čo vytvára aj pozitívne potenciály smerom k budúcemu rozvoju. Vo vzťahu k týmto potenciálom sa preto bližšie pozrieme na rozsah a štruktúru mimovládnych organizácií pôsobiacich v regióne východného Slovenska. Tabuľka 1 uvádza štruktúru všetkých mimovládnych organizácií v SR podľa ich právnej formy a sídla (samosprávny kraj). Keď abstrahujeme od bratislavského kraja, kde sa prirodzene koncentrujú sídla nielen mimovládnych organizácií, vidíme, že prešovský aj košický kraj sú medzi mimobratislavskými kraji (spolu s banskobystrickým krajom) na čele z pohľadu počtu mimovládnych organizácií. Celkovo sídli v prešovskom kraji viac ako 3 900 a v košickom skoro 4 000 mimovládnych organizácií (všetkých právnych foriem), čo predstavuje skoro 25% zo všetkých mimovládnych organizácií v SR. Aj z pohľadu jednotlivých právnych foriem (nadácia, neinvestičný fond, nezisková organizácia, združenie, resp. záujmové združenie právnických osôb) sú košický a prešovský kraj na čele rebríčka krajov, v prípade právnej formy „nezisková organizácia“ dokonca aj pred bratislavským krajom.

TABUĽKA 1: PRÁVNA FORMA A POČET MIMOVLÁDNYCH NEZISKOVÝCH ORGANIZÁCIÍ PODĽA KRAJOV SR

Kraj	nadácia	neinvestičný fond	nezisková organizácia	združenie (zväz, spolok, spoločnosť, klub)	záujmové združenie právnických osôb	Celkový súčet
bratislavský	220	157	346	7 036	236	7 995
trnavský	36	38	182	2 435	98	2 789
trenčiansky	23	30	227	2 371	88	2 739

nitriansky	32	81	285	2 894	109	3 401
žilinský	25	51	186	2 999	103	3 364
banskobystrický	27	32	350	3 669	169	4 247
prešovský	32	50	392	3 323	156	3 953
košický	43	58	357	3 365	169	3 992
SPOLU	438	497	2 325	28 092	1 128	32 480

ZDROJ: RES SR 05/2010.

Z pohľadu detailnejšej regionálnejšej distribúcie najčastejšej a z hľadiska reagovania na problémy regiónu vo vzťahu k praktickému výkonu konkrétnych činností „najvýkonnejšej“ právnej formy – občianskych združení – je ich regionálna distribúcia po jednotlivých okresoch regiónu v podstate rovnomerná s prirodzenými výnimkami na oboch póloch – najviac takýchto organizácií nájdeme vo veľkých mestských aglomeráciách regiónu – Košice, Prešov, Poprad, najmenej naopak v najproblematickejších okresoch – Medzilaborce, Stropkov, Gelnica, Sobrance – čo je jednak spôsobené primárne počtom obyvateľov týchto okresov, a do istej miery v niektorých prípadoch istou rezignáciou štruktúr občianskej spoločnosti na riešenie problémov lokality (tabuľka 2).

TABUĽKA 2: POČTY VYBRANÝCH PRÁVNÝCH FORIEM PODĽA OKRESOV V PREŠOVSKOM A KOŠICKOM KRAJI

Kraj	Okres	nadácia	neinvestičný fond	nezisková organizácia	združenie (zväz, spolok, spoločnosť, klub)	záujmové združenie právnických osôb	Spolu
prešovský	Bardejov	3	3	40	254	8	308
	Humenné	2	4	25	243	9	283
	Kežmarok	1	3	17	240	15	276
	Levoča	1	4	17	132	7	161
	Medzilaborce	1		10	58	3	72
	Poprad	4	5	50	575	16	650
	Prešov	14	24	137	847	42	1 064
	Sabinov	1	1	18	187	7	214
	Snina	4	1	16	135	10	166
	Stará Lubovňa		1	13	152	12	178
	Stropkov		1	7	83	3	94
	Svidník	1	2	19	126	12	160
Vranov n/ Topľou		1	23	291	12	327	

košický	Gelnica		2	9	89	4	104
	Košice 1	21	17	72	662	27	799
	Košice 2	4	12	48	391	13	468
	Košice 3		3	16	76		95
	Košice 4	4	11	50	347	15	427
	Košice-okolie			24	323	20	367
	Michalovce	3	1	38	405	22	469
	Rožňava	2	5	17	311	18	353
	Sobrance			6	76	8	90
	Spišská Nová Ves	4	5	33	355	18	415
	Trebišov	5	2	44	330	24	405
SPOLU		75	108	749	6 688	325	7 945

ZDROJ: RES SR 05/2010

Z pohľadu zamerania MVNO (tabuľka 3) je vidieť, že v regióne Východné Slovensko (podobne ale aj v iných častiach SR), že mnohé z nich sú zamerané veľmi špecificky (napr. športové kluby, základné školstvo a pod.)

TABUĽKA 3: POČTY MIMOVĽÁDNYCH NEZISKOVÝCH ORGANIZÁCIÍ PODĽA ČINNOSTI A KRAJOV (KOŠICKÝ A PREŠOVSKÝ KRAJ)

Hlavná činnosť SKNACE/názov	Kraj		SPOLU
	prešovský	košický	
Ostatné jedálenské služby	2		2
Správa nehnuteľností	1		1
Poradenská činnosť v podnikaní		1	1
Ostatný výskum prírodných vied	1		1
Ostatné odborné činnosti	4		4
Organizovanie kongresov	3		3
Ostatné pomocné obchodné činnosti		1	1
Predškolská výchova	16	11	27
Základné školstvo	34	23	57
Stredné všeobecné školstvo	19	14	33
Stredné odborné školstvo	19	16	35
Odborné učilišťa	1	2	3
Pomaturitné neterciárne vzdelávanie	1		1
Terciárne vzdelávanie		1	1
Športová, rekreačná výchova	8	8	16
Umelecké vzdelávanie	16	11	27
Ostatné vzdelávanie	41	57	98
Pomocné vzdelávacie činnosti		4	4
Činnosť nemocníc	9	9	18
Činnosť všeobecnej lekárskej praxe		2	2

Činnosť špeciálnej lekárskej praxe	3	1	4
Ostatná zdravotná starostlivosť	7	19	26
Ošetrovateľské služby v pobytových zariadeniach	2	6	8
Starostlivosť o mentálne postihnutých	2	4	6
Starostlivosť o staršie osoby	15	20	35
Ostatná starostlivosť s pobytom	12	11	23
Sociálna práca bez ubytovania	21	20	41
Denná starostlivosť o deti	7	4	11
Ostatná sociálna starostlivosť bez ubytovania	160	118	278
Scénické umenie	3	9	12
Umelecká tvorba	1		1
Prevádzka kultúrnych zariadení	3	1	4
Činnosti múzeí	8	3	11
Prevádzka historických pamiatok	10	3	13
Prevádzka športových zariadení	522	6	528
Činnosť športových klubov	666	1 181	1 847
Ostatné športové činnosti	97	29	126
Ostatné zábavné, voľnočasové činnosti	3	1	4
Činnosť podnikateľských, zamestnaneckých organizácií	8	5	13
Činnosť profesijných, členských organizácií	3	5	8
Činnosť odborových organizácií	179	68	247
Činnosť cirkevných organizácií	4		4
Činnosť politických organizácií		2	2
Činnosť mládežníckych organizácií	1	94	95
Činnosť záujmových organizácií	250	2 064	2 314
Činnosť ostatných členských organizácií	1 790	158	1 948
Služby týkajúce sa telesnej pohody	1		1
SPOLU	3 953	3 992	7 945

ZDROJ: RES SR, 05/2010

Z hľadiska množstva subjektov mimovládneho neziskového sektora, ich geografického rozloženia a variability činností, ako aj z interdisciplinárneho charakteru, teda rôzneho uhlu reagovania na dopady zmeny klímy možno konštatovať, že je na východnom Slovensku obrovský potenciál OOS ovplyvňovať proces adaptácie na lokálnej úrovni a podobnú situáciu možno očakávať aj v Zakarpatsku.

(POZNÁMKA: chýbajú údaje z UA, ktoré nie sú k dispozícii).

/ KLIMATOLOGICKÁ CHARAKTERISTIKA PREDMETNÉHO ÚZEMIA

Klimatické scenáre predpokladajú na celom území Slovenska pokles priemerného ročného úhrnu zrážok a rast priemernej ročnej teploty vzduchu pre všetky uvažované časové horizonty (2010, 2030, 2050, 2075). Podľa scenárov bude pravdepodobne celé územie Slovenska poznačené znížením dlhodobého priemerného ročného odtoku, pričom v časovom horizonte 2010 sa predpokladá pokles odtoku v kategórii od -5% do -20% na viac ako 81% plochy, v horizonte 2030 na viac ako 87% územia v kategórii od -20% do -40% a v horizonte 2075 sa takmer 80% plochy územia Slovenska bude nachádzať v pásme poklesu väčšom ako -40% . Dopady zníženia ročného odtoku sa pravdepodobne prejavia najmä vo zvýšení rizika nedostatku disponibilnej úžitkovej vody pre priemysel a ľudské sídla, ako aj poľnohospodársku výrobu. Negatívne táto tendencia veľmi pravdepodobne ovplyvní aj letný turistický ruch viazaný na vodné toky a nádrže.

Z hľadiska vodnej bilancie podmienenej úhrnom zrážok, teplotou vzduchu, vlhkosťou vzduchu i ďalších faktorov, sa predpokladá zvyšovanie ročného deficitu evapotranspirácie. Pre nížinné – južné časti Slovenska sa predpokladá v podmienkach zmenenej klímy zvýšenie deficitu o 126 mm, t. j. o 50%. Pre vyššie položené oblasti sa predpokladá v podmienkach zmenenej klímy zvýšenie deficitu len o 66 mm, čo však v týchto polohách predstavuje nárast o 111%. Podľa najnovších predpokladov sa budú musieť obyvatelia regiónov Slovenska pripraviť na čoraz častejšie, dlhšie a tým aj extrémnejšie horúčavy. Už do roku 2050 sa ich výskyt pravdepodobne zvýši v porovnaní s nedávnou minulosťou až štvornásobne a trvanie jednotlivých vln sa predĺži minimálne o 3 dni. Ešte s horším scenárom musíme počítať do konca 21. storočia, kedy sa mimoriadne horúčavy budú pravdepodobne vyskytovať už každoročne. Rovnako je veľmi pravdepodobné, že teplotné maximá budú čoraz častejšie atakovať 40 stupňovú hranicu, či ju dokonca pravidelne prekračovať. Na takýto mimoriadny nápor tropických teplôt sa budeme musieť jednoducho pripraviť a počítať s jeho nepriaznivými dôsledkami, a to predovšetkým v mestách, kde sú podmienky už dnes počas extrémne teplých dní takmer neznesiteľné. Pre definovanie tropického dňa a na vymedzenie začiatku vlny horúčav (pokiaľ táto hodnota je dosiahnutá minimálne počas troch po sebe nasledujúcich dňoch) sa používa hraničná hodnota $T_{\max} = 30,0\text{ }^{\circ}\text{C}$.

K roku 2075 sa predpokladá predĺženie hlavného vegetačného obdobia (ohraničené $T 10^{\circ}\text{C}$) na južnom Slovensku o 43 dní, v severnejšie ležiacich a poľnohospodársky využívaných častiach až o 84 dní. Rastúca koncentrácia CO_2 v atmosfére veľmi pravdepodobne zvýši rastový potenciál fytomasy, a to až o 35% (pri raste koncentrácie na 660 ppm). Napríklad podľa scenára CCCM sa v hlavnom vegetačnom období predpokladá zvýšenie produkčného potenciálu k časovému horizontu 2010 o 8%, 2030 o 19% a 2075 o 47%. Pri vyšších teplotách v budúcnosti sa predpokladá vyšší výskyt hniloby jadrového ovocia spôsobený hubou *Monilia fructigena*, múčnatky viniča, múčnatky jablonovej, vyšší výskyt vírusových ochorení. Pre výskyt škodcov majú význam teplotné extrémny zimy. Nízke teploty v zime znižujú napr. výskyt vrtivky čerešňovej, ale aj iných škodcov. Vysoká vlhkosť vzduchu a pôdy môže naopak podporovať výskyt vošiek ako prenášačov šarky sliviek. Otepľovanie spôsobí zvýšenie vzhádzania semien a plodov z hlbších vrstiev pôdy, zvýši sa podiel teplomilných druhov burín, predpokladá sa zmena účinnosti herbicídov.

Klimatologická charakteristika daného ukrajinského územia poukazuje na to, že Zakarpatsko je kontinentálny región s dostatočnou vlhkosťou, nestabilným jarným obdobím, nie veľmi horúcimi letami, teplou jeseňou a miernou zimou.

Zrážky vyskytujúce sa počas celého roka sú nepravidelne rozdelené. Maximum zrážok sa vyskytuje v lete a občas aj v jeseni. So zvyšujúcou sa nadmorskou výškou zrážky narastajú. Priemerné zrážky v nížinách dosahujú 600 – 800 mm ročne a v horách 1 000 – 1 500 mm. Zápľavy sú v tomto území pozorované hlavne na jeseň. Aj keď Medzinárodný panel o zmene klímy nezaradil Ukrajinu medzi najviac zraniteľné krajiny v zmysle globálneho otepľovania, ale zmeny, ktoré sa očakávajú v 21. storočí budú významné (Balabuh Vira, 2013).

V posledných dekádach v území pravidelne narastá priemerná teplota (nárast 0,7 – 0,8 °C). V období leta a zimy narastá cca o 1,4 °C, resp. 0,8 °C a na jar či v jeseni sa zvyšuje cca 0,4 – 0,5 °C.

Aj keď priemerné ročné úhrny zrážok v regióne sa veľmi nezmenili, ale ich redistribúcia medzi ročnými obdobiami sa výrazne zmenila (v lete je cca o 10% menej zrážok a v jeseni o 20% viac, oproti stavu z roku 1980). Navyše bolo pozorovaný nárast a intenzita konvektívneho fenoménu počasia, búrok, privalových zrážok, padanie ľadovca a víchríc. V regióne je pozorovaná tendencia nárastu tekutých a úbytok snehových zrážok. Súčasne možno zaznamenať nárast horúcich dní s teplotou nad 25 °C (o 12), resp. nad 30 °C (o 7,4 dňa) a pokles mrazivých dní (–10° C, pod 0 °C, –20 °C) o 2,9/1,9/0,6 dňa.

Projekcia prejavov zmeny klímy a s tým spojené extrémne počasia v Zakarpatsku, založené na modeli REMO-ECHAM5 pre obdobie 2021 – 2050 pri zachovaní scenára udržateľného rozvoja spoločnosti –A1B ukazuje, že je možné očakávať ďalší nárast priemernej ročnej teploty a súčasne nárast počtu zdraviu škodlivých horúcich dní nad 20,25,30 °C (o 10, 4. resp. 2 dni). V chladnom období možno očakávať redukciu mrazivých dní (pod –10 °C až –20 °C) celkovo až o 11 – 16 dní.

Očakáva sa tiež výrazná zmena v sumárnych zrážkach za jednotlivé mesiace v období 2031 – 2050 v porovnaní s obdobím 1991-2010. Na jar a v zime sa zvýšia zrážky (6,1%, resp. 23%).

Scenáre zmeny klímy v 21. Storočí a ich očakávané dopady sú naznačené v tabuľke 4

TABUĽKA 4

Jav – tendencia	Dopady v sektoroch			
	Lesníctvo – Poľnohospodárstvo – Ekosystémy	Vodné zdroje	Priemysel – Doprava – Spoločnosť	Ludské zdravie
Zvýšenie priemerných ročných teplôt	Zhoršenie „zdravotného stavu“ lesných spoločenstiev v dôsledku výskytu nových škodcov, rýchlej zmeny klimatických podmienok, nedostatočného času pre adaptáciu na nové podmienky	Riziko menšej dostupnosti úžitkovej a pitnej vody v dôsledku vyššie výparu z prírodných (otvorených) vodných zdrojov, zníženie kvality vody v dôsledku eutrofizácie	Zníženie účinnosti elektrárni na fosilné palivá, zníženie kapacity prenosových elektrizačných sietí	Riziko vyššieho a častejšieho teplotného stresu, zhoršenie zdravotného stavu ľudí v dôsledku väčšej premenlivosti počasia (kvôli vyššej teplote)

Menší výskyt chladných dní, vyššie teploty v chladnom období roka	Zvýšenie produktivity ekosystémov v chladnejších oblastiach, zníženie produktivity v teplejších, zvýšený epidemický výskyt hmyzu	Vplyv na vodné zdroje v závislosti od topenia snehovej pokrývky – dočasné zvýšenie množstva vody z topiaceho sa snehu	Zníženie dopytu po energii a teple, menej časté narušenie dopravy v dôsledku menšieho množstva snehu, ľadu, negatívne dopady na zimný turistický ruch	Zníženie úmrtnosti v ľudskej populácii v dôsledku menej častého vystavenia chladu
Častejší výskyt (intenzívnejších) vln horúčav	Nižšie výnosy a produktivita ekosystémov v teplejších oblastiach v dôsledku väčšieho teplotného stresu, zvýšenie rizika požiarov	Zvýšenie dopytu po vode pre účely zavlažovania a chladenia, zhoršenie kvality vody v dôsledku intenzívnejšej eutrofizácie	Zníženie kvality života v populáciách bez primeraného bývania, najmä v teplejších oblastiach	Zvýšené riziko úmrtnosti v ľudskej populácii, najmä v starších vekových kategóriách, u chronicky chorých ľudí, v sociálne izolovaných populáciách
Častejšie a intenzívnejšie (silnejšie) búrky	Zvýšené riziko škôd v lesných spoločenstvách (polomy spôsobené extrémnym vetrom, požiare v dôsledku vyššej elektrickej aktivity búrok), rast škôd na poľn. plodinách v dôsledku častejších prietrží mračien	Zvýšené riziko častejšej kontaminácie vodných zdrojov v dôsledku častejších náhlych povodní, rastu škôd vodohospodárskych stavieb	Zvýšené riziko škôd elektrizačných prenosových sústav, rastu škôd v doprave v dôsledku častejšieho krupobitia, veterných kalamít, apod.	Zvýšené riziko počtu úmrtí v dôsledku zasiahnutia človeka bleskom, a v dôsledku iných extrémnych prejavov búrok (vietor, krúpy, atď.)
Zvýšenie častosti intenzívnych zrážok	Zvýšené riziko poškodenia úrody, lesných porastov, zvýšené riziko pôdnej erózie	Nepriaznivý vplyv na kvalitu povrchových a podzemných vôd, znečistenie dodávok pitnej vody, šírenie epidemických ochorení	Zvýšené riziko narušenia sídel, obchodu a dopravy, narušenie fungovania spoločnosti v dôsledku povodní a snehových kalamít, straty majetku	Zvýšené riziko úmrtí, výraznejšie šírenie infekčných a dermatologických ochorení
Častejší výskyt (dlhšie obdobia) sucha	Zvýšené riziko poškodenia pôdy, straty úrody a neúrody, úhyn dobytka, zvýšené riziko požiarov	Zvýšené riziko akútneho nedostatku vody, výrazné obmedzenie dodávok kvalitnej pitnej vody, najmä v teplejších oblastiach	Zníženie potenciálu výroby elektrickej energie, nedostatok vody v sídlach, negatívne dopady na letný turistický ruch (vodný)	Zvýšené riziko nedostatku potravín a vody, zvýšené riziko podvýživy, zvýšené riziko výskytu chorôb potravín a vody
Úbytok snehovej pokrývky – skracovanie obdobia s jej výskytom	Zníženie strát v dôsledku snehových kalamít v lesných spoločenstvách, zvýšené riziko výskytu holomrazov	Zvýšené riziko nedostatku vody z topenia snehu v jarnom a letnom období, zvýšené riziko vzniku sucha na jar a v lete, ako dôsledok nedostatku vody z topenia snehu	Negatívne dôsledky pre zimný turistický ruch, zníženie strát v doprave v dôsledku menej častého výskytu snehu	Znížené riziko šírenia ochorení v chladnom polroku, menšie množstvo úrazov spojených s prítomnosťou snehu na zemskom povrchu

Rozsah a konkrétnych charakter dopadov bude pochopiteľne závisieť od priebežne prijímaných adaptačných opatrení v jednotlivých rezortoch (veľkosť a priebeh očakávanej klimateckej zmeny v nasledujúcom období bude naopak závisieť najmä od našej schopnosti prijímať a implementovať mitigačné mechanizmy).

/ DEFINOVANIE PROBLÉMU, KTORÝ MÁ PROJEKT RIEŠIŤ

Pre zabezpečenie dynamiky socio-ekonomického rozvoja na regionálnej a miestnej úrovni je nevyhnutné brať do úvahy súčasné a budúce okolnosti a výzvy. V dnešnej dobe sú dopady zmeny klímy na všetky sféry života a socio-ekonomického rozvoja stále viac pocítované. Aj keď boj so zmenou klímy a jej následkami je najvyššou globálnou a EÚ prioritou, mestá a obce nie sú dostatočne pripravené, aby na ňu reagovali tak zvyšovaním svojej odolnosti voči jej dopadom, ako aj zmenou smerom k nízkouhlíkovej spoločnosti.

Zmena klímy ako globálny problém má enormné dopady (špecifické pre daný región) na lokálnu úroveň, nevynímajúc územie Východného Slovenska a Západnej Ukrajiny. Tieto dopady majú a budú mať výrazné socio-ekonomické dôsledky na marginalizované, viac zraniteľné, regióny, ktorými okresy projektovaného územia sú. Už sú, a s veľkou pravdepodobnosťou bude, ohrozené zdravie obyvateľov územia, majetky a v neposlednom rade bude mať zmena klímy vplyv na prístup k životne dôležitým prírodným zdrojom. Preto adaptácia na zmenu klímy musí byť považovaná za integrálnu časť socio-ekonomického rozvoja územia. Pri zameraní sa na zmiernenie dôsledkov špecifických dopadov zmeny klímy na dané územie je nevyhnutné prijať lokálne, prípadne regionálne riešenia. Tieto riešenia musia byť zakotvené vo všetkých relevantných lokálnych verejných politikách. Významná úloha v príprave a implementácii takýchto politík, ako aj realizácii adaptačných opatrení na miestnej úrovni spočíva v kooperácii občianskej spoločnosti (jej organizácií) s verejnou správou. Navyše, vo fáze snahy Ukrajiny stať sa členom EÚ, je potrebné zosúladiť jej verejné politiky v súlade s EÚ politikami a aktivitami.

Organizácie občianskej spoločnosti (mimovládne neziskové organizácie) v predmetnom území sa postupne javia (v niektorých témach) ako efektívne v oblasti presadzovania potrieb a požiadaviek verejnosti a to tak vo sfére dávania impulzov a návrh riešení, ako aj pri spolupráci s verejným sektorom v oblasti spravovania lokálneho rozvoja. Tým, že sú špecializované na určité problémy, sú v pozícii, kedy môžu rozšíriť odbornú kapacitu verejnej správy pri príprave a realizácii, na verejnosti overených, politík, pri formulovaní realistických programov a aktivít a pri ich implementácii.

Potenciál mimovládnych neziskových organizácií (MVNO) v otázkach adresovania dopadov zmeny klímy je veľmi málo využitý. To je dôvodom, že projektová štúdia je orientovaná na podporu aktívnej úlohy MVNO byť jednak členmi lokálneho partnerstva, ktoré je zamerané na zmiernenie dôsledkov zmeny klímy na socio-ekonomický rozvoj, ale súčasne byť schopné (v sieťach) ovplyvňovať aj národné politiky.

Príčiny nízkeho využitia potenciálu MVNO pri tvorbe a realizácii verejných klimatických politík spočívajú hlavne v:

- nízkom uvedomení verejnosti o lokálnych dopadoch globálnej hrozby zmeny klímy a o spôsoboch ako na to reagovať

- nedostatočných vedomostiach MVNO, aby mohli hrať aktívnu úlohu v príprave a implementácii adaptačných politík a opatrení
- nízkej úrovni spolupráce medzi MVNO a verejnou správou v zmierňovaní i dopadov ZK na socioekonomický rozvoja daného územia

V súčasnosti, keď sa nachádzame v epoche „predvídanie nepredvídateľného“ a posunu od obáv k výstrahám či riskovaniu bez hazardovania, verejná správa sa musí zlepšovať v manažovaní súčasných a budúcich rizík, resp. prispôsobovaní (zvládavaní) situácia ak sa očakávané hrozby naplnia. Mení sa toho tak veľa a ešte viac sa toho zmení v budúcnosti a medzi iným musia rozlišovať medzi skutočne závažným a iba závažným. Bez spolupráce a pomoci občianskej spoločnosti nie je táto úloha verejnej správy realizovateľná.

/ PROJEKTOVÝ ZÁMER

OSNOVA PROJEKTOVÉHO ZÁMERU

Cieľ: „Posilniť úlohu organizácií občianskej spoločnosti v zmierňovaní negatívnych dopadov zmeny klímy na lokálnej úrovni v prihraničnej UA-SK oblasti“

- Špecifické ciele:
 1. Posilnenie kapacity MVNO tak, aby boli schopné hrať aktívnu rolu v príprave a implementácii adaptačných politík a opatrení
 - Vytvorenie modulárneho vzdelávacieho programu
 - Doručenie jednotlivých modulov vzdelávacieho programu
 - Vypracovanie a obhájenie individuálnych lokálnych prístupov ku zvýšeniu participácie občanov na miestnom adaptačnom procese absolventmi vzdelávacieho programu
 - Implementácia lokálnych prístupov pod vedením skúsených kaučov a mentorov
 2. Vyvinúť užšiu spoluprácu medzi MVNO a verejnou správou v oblasti projekcie dopadov klimatickej zmeny do aktivít spojených so socioekonomickým rozvojom cieľového územia
 - Iniciovanie a realizácia série lokálnych diskusných okrúhlych stolov
 - Vytvorenie na mieru šitého (k téme zmena klímy) mechanizmu zapojenia MVNO na lokálnej úrovni
 - Formalizácia klimatických partnerstiev na lokálnej úrovni.
 3. Zvýšiť uvedomenie verejnosti o hrozbách vyplývajúcich z dopadov zmeny klímy a spôsoboch ako sa na ne adaptovať
 - Vytvorenie obsahu a mechanizmov kampane na zvýšenie uvedomenia
 - Doručenie kampane
 - Vyhodnotenie kampane

OČAKÁVANÉ VÝSTUPY A VÝSLEDKY

- Výstupy:
 - Navrhnuté materiály pre kampaň na zvýšenie uvedomenia (letáky, videospoty...)
 - Navrhnutá a zrealizovaná osvetová kampaň
 - Vytvorené tréningové materiály
 - Na mieru šité vzdelávacie programy pre MVNO a lokálnu verejnú správu o adaptácii na ZK na lokálnej úrovni
 - Replikovateľný proces dialógu medzi verejnou správou a MVNO

- Vyvinutý všeobecný model spolupráce medzi verejnou správou a MVNO v oblasti adaptácie na ZK
- Výsledky:
 - zvýšené uvedomenie OOS v danej téme
 - zvýšené odborné kapacity OOS v danej téme
 - zmena spôsobu spolupráce OOS a organizácií verejnej správy v danej téme
 - zvýšená pripravenosť územia na adaptačné procesy

/ POPIS CEZHraniČNÝCH PRVKOV A BENEFITOV

Vzhľadom k podobným vplyvom zmeny klímy v prihraničnej SK-UA oblasti, ako aj z hľadiska potreby spoločného adresovania ich socio-ekonomických a environmentálnych dopadov je potrebné aj spolupracovať v aktivizácii organizácií občianskej spoločnosti v otázke ich zapojenia do adaptačného procesu na lokálnej či národnej úrovni.

Aby sa inkorporovali záujmy a vedomosti zraniteľných komunít, a tiež obyvateľov, je nevyhnutná aktívna zmysluplná participácia v oblasti prioritizácie, dizajnovaní a implementácie adaptačných aktivít. Napriek tomu, že na oboch stranách UA-SK hranice sú rozdiely vo formálnom fungovaní organizácií občianskej spoločnosti (OOS), tieto by mali napomáhať k vytvoreniu mechanizmu – na komunite založenej adaptácii, ako integrovanej časti komplexného prístupu k adaptácii. OOS musia tiež podporovať skutočné zohľadnenie vedeckých poznatkov. Navyiac pri cezhraničnej spolupráci a sietovaní, je dôležitým prvkom komunikácia klimatických informácií, vytváranie tlaku verejnosti na tvorbu klimatických lokálnych verejných politík a na úzku cezhraničnú spoluprácu v tejto oblasti.

Všetky aktivity a výstupy budú realizované v spolupráci UA a SK OOS a ich implementácia bude koordinovaná.

/ RÁMCOVÝ ODHAD ROZPOČTU PRE DĹŽKU PROJEKTU 24 MESIACOV

Špecifický cieľ 1: Posilnenie kapacity CSOs tak, aby boli schopné hrať aktívnu rolu v príprave a implementácii adaptačných politík a opatrení

Expertíza	55 000 EUR
Ostatné	17 000 EUR

Špecifický cieľ 2: Vyvinúť užšiu spoluprácu medzi CSOs a verejnou správou v oblasti projekcie dopadov klimatickej zmeny do aktivít spojených so socioekonomickým rozvojom cieľového územia

Expertíza	16 000 EUR
Ostatné	10 000 EUR

Špecifický cieľ 3: Zvýšiť uvedomenie verejnosti o hrozbách vyplývajúcich z dopadov zmeny klímy a spôsoboch ako sa na ne adaptovať

Expertíza	10 000 EUR
Ostatné	15 000 EUR

Manažment projektu

Mzdy a odvody	48 000 EUR
Ostatné	10 000 EUR
Celkom projekt	181 000 EUR

/ MOŽNÉ ZDROJE FINANCOVANIA

SK

- Operačný program Efektívna verejná správa
- Operačný program Kvalita životného prostredia
- Nórsky finančný mechanizmus
- Envirofond
- Medzinárodné cezhraničné programy EÚ
- Rozpočet regionálnych samospráv

UA

- Medzinárodné cezhraničné programy EÚ
- Environmentálne programy z rozpočtu lokálnej a regionálnej verejnej správy

/ POTREBNÉ PROJEKTOVÉ PARTNERSTVO

- Mimovládne neziskové organizácie z Východného Slovenska a zo Zakarpatskej oblasti
- Regionálne samosprávy (KSK, PSK, ZOŠA)
- Mestá Prešov, Košice, Užhorod
- Odborné organizácie

/ OČAKÁVANÉ OBMEDZENIA

Očakávané obmedzenia predstavujú riziká spojené s implementáciou navrhovaného projektového zámeru, ktorým je potrebné predísť, resp. sa s nimi vysporiadať, keď nastanú. Reagovanie na dopady zmeny klímy na lokálnej úrovni s aktívnou účasťou organizácií občianskej spoločnosti (MVNO) a občanov je veľmi dôležitá, ale pomerne nová téma nielen v cieľovom území projektu. Ako u mnohých iných nových tém, môžu existovať riziká v akceptácii či uchopení tejto témy MVNO, širokou verejnosťou, ale aj miestnou verejnou správou. Toto riziko určitej sociálnej bariéry bude zmiernené špecifickým cieľovým prístupom ku každej skupine a navyše obsah a forma výstupov bude prispôbená tak, aby bola blízka každej cieľovej skupine.

Existuje tiež určité riziko nízkeho záujmu o program zvyšovania kapacity organizácií občianskej spoločnosti, keďže môžu byť už presýtení inými vzdelávacími aktivitami. S týmto rizikom sa vysporiadame tak, že program budujúci kapacity bude zostavený jedinečným spôsobom a to tak dizajnom, obsahom, interaktívnym spôsobom podania a úrovňou lektorov, ako aj možnosťou spoznať množstvo praktických príkladov zo Slovenska, Ukrajiny či z vyspelého zahraničia. Súčasťou zmiernenia tohto rizika bude aj intenzívna komunikácia a vysvetľujúce aktivity s cieľovou skupinou pred začatím programu, ale aj určitý kaučing po jeho ukončení.

Ďalším rizikom pre projekt, ktorý sa zvažuje, je potenciálne nízky záujem reprezentantov verejnej správy kooperovať s MVNO pri aktivitách v tejto tematike. Toto riziko je už čiastočne zmiernené projektovým prístupom (okružle stoly, pripravený mechanizmus spolupráce) a bude naďalej zmierňované cez vysvetľujúce aktivity vzájomnej úlohy OOS a inštitúcií verejnej správy v priebehu projektu.

HLAVNÉ PREDPOKLADY POČAS A PO UKONČENÍ IMPLEMENTAČNEJ FÁZY PROJEKTU:

- Úzka spolupráca medzi projektovými partnermi, prípadne asociovanými partnermi a ich trvalý záujem a odhodlanie naplniť ciele projektu
- Transparentný a participatívny prístup k dosahovaniu projektových výstupov
- Vysoko motivované a kompetentné organizácie občianskej spoločnosti ochotné nielen sa zúčastňovať aktivít projektu, ale tiež sa zaujímajúce v ďalšom rozvíjaní projektových výsledkov
- Predbežný prieskum, v rámci projektového územia ukázal, že stále rastie kritická masa ľudí, ktorí sa o danú problematiku zaujímajú. Projektový tím a experti sa budú snažiť udržať tento záujem prostredníctvom poskytovania profesionálnych informácií zrozumiteľným spôsobom.
- Predpokladá sa, že projektom území, prípadne širšie sa neuskutočnia dramatické zmeny, ktoré by naplánované výsledky projektu ohrozili.
- Na základe súčasných trendov a snahe Ukrajiny pristúpiť k EÚ je vysoká pravdepodobnosť, že národná, ale aj miestne vlády budú presadzovať európske hodnoty a princípy aj v problematike zmierňovania dopadov zmeny klímy a zapojenia MVNO do tejto problematiky.

Projekt sa zameriava na posilnenie občianskej spoločnosti cez jej aktívnu participáciu v znižovaní negatívnych dôsledkov zmeny klímy, v zmysle EÚ politik. Riešenie tejto problematiky bude mať pozitívny vplyv na udržateľný rozvoj územia a na všetky oblasti spoločnosti ovplyvnených dopadmi zmeny klímy. Systematický prístup k podpore aktívnej občianskej spoločnosti v tejto sfére – zvyšovanie uvedomenia, budovanie kapacít a vytváranie partnerských mechanizmov medzi OOS a verejnou správou je zábezpekou pre udržanie projektových výsledkov aj po skončení projektu.

Jeden z ďalších faktorov udržateľnosti projektových výsledkov je replikabilita projektovej metodológie a projektového prístupu.

